

Werkprogramma InnovatieNetwerk 2014

December 2013

Werkprogramma InnovatieNetwerk 2014

Postbus 19197

3501 DD Utrecht

Tel.: 070 378 5653

Internet: www.innovatienetwerk.org

Het ministerie van EL&I nam het initiatief tot en financiert InnovatieNetwerk.

ISBN: 978 – 90 – 5059 – 513 – 1

Overname van tekstdelen is toegestaan, mits met bronvermelding.

Rapportnr. 13.3.069, Utrecht, december 2013.

Inhoud

Voorwoord

1. Inleiding	1
2. Inspiratierichtingen InnovatieNetwerk	3
3. Projecten InnovatieNetwerk 2014	9
3.1 Land- en Tuinbouw en Agribusiness	10
3.2 Voeding	14
3.3 Natuur, landschap en ruimte	15
4. Organisatieontwikkeling: samen werken, ervaringen delen en leren	19
4.1 Organisatieontwikkeling door reflectie op ons werk	19
4.2 Monitoring: verantwoording	20
5. Communicatie	23
6. Financiën	25
Bijlage I: In 2013 afgesloten concepten	27

I.

Inleiding

2013 was voor InnovatieNetwerk een roerig jaar. Eind 2012 was door het Ministerie van EZ het besluit genomen om InnovatieNetwerk te positioneren als TKI stichting tussen de topsectoren Agri & Food (A&F) en Tuinbouw & Uitgangsmaterialen (T&U). Vanaf eind 2012 werden voorbereidingen getroffen om deze transitie op een goede manier vorm te geven. In de eerste helft van 2013 rezen er binnen het departement beleidsmatige en juridische bezwaren tegen de gekozen constructie. Als gevolg hiervan werden activiteiten gericht op de organisatorische verandering, opgeschort. De onduidelijkheid ten aanzien van de toekomstige organisatorische setting duurt op dit moment nog voort. Dit komt ook tot uiting in dit werkprogramma, waarbij met name op het vlak van organisatieontwikkeling en professionalisering van de communicatie, de planning van activiteiten wordt aangehouden totdat de toekomstige positionering helder is.

Ten aanzien van het primaire proces – het ontwikkelen en naar een eerste praktijk brengen van grensverleggende innovaties – worden geen wezenlijke belemmeringen ervaren. Dit werk wordt dan ook vol overtuiging en passie voortgezet. Innovaties die het karakter hebben van *game changers* en die we slechts kunnen ontwikkelen bij gratie van de betrokkenheid van een groot aantal partijen uit ons netwerk. Partijen met baanbrekende ideeën, partijen die in staat zijn kennis te mobiliseren en tot waarde te brengen, en partijen (bedrijven, overheden en ngo's) die belang hebben om innovaties in de praktijk te brengen. We vertrouwen erop dat ook in 2014 die inspirerende samenwerking kan worden voortgezet en uitgebouwd. In 2014 willen we de koppeling naar andere sectoren verder versterken. Omdat sectoren iets van elkaar te leren hebben, maar ook omdat baanbrekende innovaties vaak ontstaan op het snijvlak van sectoren.

2.

Inspiratierichtingen InnovatieNetwerk

De inspiratie voor ons werk vloeit voort uit een aantal zoekrichtingen: intrigerende uitdagingen die om heel andere oplossingen vragen. Die inspiratierichtingen zijn onderstaand aangegeven, waarbij we hopen dat mensen met onverwachte ideeën hierover ons weten te vinden. Meerdere richtingen zijn relevant voor meerdere domeinen, zodat die richtingen ook versterkend werken ten aanzien van cross-sectoraal innoveren en domeinoverschrijdende dwarsverbindingen binnen de staf. Daar wordt ook gericht aan gewerkt en via de begroting is daarvoor een extra prikkel ingebouwd. Uiteindelijk moeten uit deze inspiratierichtingen concepten komen voor echt baanbrekende innovaties: *game changers*. Indicatief is bij elke inspiratierichting een aantal reeds lopende projecten aangegeven.

Een essentieel onderdeel van innovatie is serendipiteit: het toeval een kans geven. Dat betekent dat we pareltjes die op de een of andere wijze op onze weg komen, moeten op kunnen pakken als die pareltjes echt een verschil kunnen maken. Die ruimte moet er altijd zijn, ook al passen ze niet binnen een van de inspiratierichtingen. Voor de selectie van projecten staan twee uitgangspunten centraal:

1. Ze moeten van belang zijn voor de sectoren waarvoor we werken.
2. De beoogde innovatie moet in potentie het effect van een *game changer* kunnen hebben (of het uiteindelijk ook dat effect heeft, hangt van vele factoren af).

Maatschappelijk Toegevoegde Waarde

Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen levert op termijn geen onderscheidend vermogen meer op. Het is de norm. Niet 'Gedraag jij je wel netjes?', maar 'Wat voeg jij toe?' wordt de vraag. Onderscheid, waardering, belangstelling en dus ondernemingsruimte en klanten, krijg je door het leveren van 'Maatschappelijk Toegevoegde Waarde' (MTW). MTW gaat verder dan het produceren van producten met

een hoge kwaliteit op een duurzame wijze. Hoe verrijk ik met mijn activiteiten mijn directe sociaal-maatschappelijke omgeving? Wat gaat die omgeving missen als mijn bedrijf er niet meer is? Hoe ontwikkel ik mijn bedrijf van getolereerd via geaccepteerd via gewaardeerd naar gewenst? In die laatste fase is *license to produce* geen issue meer, net zomin als het verkrijgen van een vergunning of het vinden van gekwalificeerd personeel of een bedrijfsopvolger.

Het project 'Biobankier' raakt dit thema. Voor het overige ligt dit terrein nog braak.

Nieuwe verbindingen tussen aanbieders en eindgebruikers

De huidige verbindingen tussen aanbieders van voedsel, natuur en landschap en de gebruikers (klanten, recreanten) zijn zwak. De voedselketen is sterk gericht op het produceren van uniforme, anonieme producten tegen zo laag mogelijke kosten. Voor andere waarden dan prijs is nauwelijks ruimte. Natuur is decennialang afhankelijk geweest van overheidssubsidies, landschap werd gratis geleverd. Er was onvoldoende betrokkenheid van burgers en bedrijven. Dit heeft natuur en landschap kwetsbaar gemaakt.

De uitdaging is om te komen tot nieuwe verbindingen tussen aanbieders en eindgebruikers door de materiële en morele waarden van de consument/recreant een grotere rol te laten spelen. Dit vraagt binnen de voedselketen om fundamenteel andere keten- en verdienmodellen, met een grotere diversiteit aan producten en afzetkanalen, nieuwe ketens en meer invloed van de consument (cocreatie): van anonimiteit naar intimiteit. Voor de ontwikkeling van nieuwe natuur en het beheer van bestaande natuur moeten ook nieuwe verdienmodellen worden ontwikkeld, bijvoorbeeld via markt en charity, en moeten concepten worden ontwikkeld die mensen meer verantwoordelijkheid laten nemen. Nieuwe businessmodellen uit andere sectoren kunnen hiervoor ter inspiratie dienen.

Game changers liggen op het vlak van nieuwe financieringsmodellen en afzetkanalen, en de toepassing van nieuwe media en technologieën, bijvoorbeeld bij het transparant maken van de voedselketen en het inzichtelijk maken van de kosten en baten van natuurbeheer. Ook moeten methoden worden ontwikkeld om eindgebruikers te organiseren en een stem geven, zodat zij gemakkelijker invloed kunnen uitoefenen. In de analyse van de programmatische Maatschappelijke waardering van de topsector A&F is 'verbinding' benoemd als sleutelbegrip.

Lopende projecten zijn hier onder meer 'Meat Your Own', 'Facekoe' en 'Natuurlijk Samen'.

Natuurlijk organiseren

In natuurlijke systemen zijn de productie en consumptie van voedsel en andere biomassa onlosmakelijk met elkaar verbonden, zowel in fysieke als in sociale zin. In onze huidige samenleving zijn productie en consumptie juist sterk gescheiden. Dit heeft sterk bijgedragen aan een efficiënte voortbrenging en afzet van het hoofdproduct. Echter, de keerzijde is vervuiling, verspilling en uitputting van grondstoffen. Dit vertaalt zich bijvoorbeeld in mestoverschotten, voedselverspilling, het opraken van fosfaatbronnen. Daarmee is dit systeem per definitie niet-duurzaam.

Er is een fundamenteel herontwerp nodig, gebaseerd op natuurlijke principes. Daarin zijn productie en consumptie gekoppeld. De mens is

niet langer als rentmeester geplaatst boven de natuur, maar vormt hiervan een onderdeel (van ego naar eco). Ook staat niet langer het bezit van goederen centraal, maar de toegang tot de daaraan verbonden functies. En ten slotte is schaalvergroting hierbij geen automatisering, maar wordt de schaalgrootte bepaald door de mogelijkheden om adequate verbindingen te leggen tussen productie en consumptie. Bij dit herontwerp gaat het niet alleen om technische uitdagingen, maar ook om andere waarden, andere afrekenmechanismen, andere organisatievormen en andere financiële prikkels.

Binnen deze inspiratierichting passen projecten als ‘Green Fertilizer’, ‘Markt voor Mest’ en ‘Clean Tech Playground’.

“Echte” *partnerships* in de keten

In de voorgaande thema's is sprake van nieuwe verbindingen van de voedselketen met de buitenwereld: met de omgeving, met de consument en met andere ketens. Maar ook binnen de keten zelf is nog het nodige te winnen. Binnen bestaande ketens is elke schakel bezig de eigen marge te vergroten, veelal ten koste van de andere schakels. Het gaat hier om het creëren van nieuwe ketens, waarbij je met elkaar meer kunt verdienen dan op jezelf (in plaats van optimalisatie per ketenschakel ten koste van andere schakels). Voorwaarde is dat elke schakel zijn eigen belang kan onderkennen in het belang van de keten, daarop vertrouwt en daarnaar handelt.

Voor (de nu) zwakke schakels betekent dit het verbreden van de blik en focus op toegevoegde waarde. Voor (de nu) sterke schakels betekent dit spreiding van ketenmacht accepteren. Dit vereist dat elke ketenpartner unieke toegevoegde waarde levert. Het gaat over een ander maatschappelijk model: een verdienmodel op basis van meer waarden dan geld en cijfers alleen. Om keuzes als Rijnlands versus het Angelsaksisch model en horizontale versus verticale ketenorganisatie. De projecten ‘Verticale Ketencoöperatie’, ‘Nieuw Vers’ en ‘Nieuwe transparante Waardeketens’ passen binnen deze inspiratierichting.

Groene gezondheid

Nederland geeft tientallen miljarden uit aan zorg, maar heeft geen financierings-mechanisme voor preventie. Zorgverzekeraars hebben geen voordeel van preventie als de lagere zorgkosten later ten gunste komen van andere zorgverzekeraars, en concurreren op kosten.

Beter eten en/of meer bewegen kan tot fors lagere zorgkosten (bijvoorbeeld door lager medicijngebruik of het voorkomen van een operatie) leiden bij bijvoorbeeld diabetes type 2 en bij het voorkomen van obesitas, maar de bestaande instituties zijn gericht op medicalisering in plaats van preventie.

Fysiotherapeutische oefeningen zijn meestal prettiger en langer vol te houden in een groene omgeving dan bij binnen bewegen. De omslag waaraan InnovatieNetwerk kan werken, is het tot stand brengen van een systeem om investeringen in preventie door goed voedsel en door buiten bewegen, te financieren.

Door een percentage van bijvoorbeeld 10% van de zorgpremie of een vast bedrag van 100 euro p.p.j. verplicht via zorgverzekeraars te innen, is er een substantieel bedrag van 1,7 miljard beschikbaar voor preventiemaatregelen, die minimaal het drievoudige aan zorgkosten besparen. Er zijn overtuigende concepten nodig die de claim van preventieve gezondheids- (en kosten) winst bevestigen.

Om deze concepten te ontwikkelen, werkt InnovatieNetwerk aan cross-sectorale pilots. Projecten in dit verband zijn onder meer ‘Groen op Scholen’, ‘LupiCarp’, ‘Voeding en diabetes’, ‘Babyvoedselprogramma’ en ‘Groen, Beter, Best’.

Duurzame tijdelijkheid

Tot dusverre zijn bestemmingen – zeker voor rode functies (bebouwing), blauwe functies (water) en donkergroene functies (natuur) – in principe permanent. Dat schept duidelijkheid, maar heeft ook een aantal nadelen:

- Een besluit tot bestemmingswijziging wordt nu soms niet genomen omdat onzeker is of op langere termijn wel behoefte is aan die bestemmingswijziging (denk aan huizenbouw voor onze groeiende bevolking, waarvan we weten dat deze over een paar decennia waarschijnlijk niet meer groeit);
- Als het lukt om tot een besluit te komen over bestemmingswijziging, duurt dat vaak lang. Want partijen die geen uitgesproken voorstander zijn, zullen proberen hun huid zo duur mogelijk te verkopen;
- Je wordt gedwongen een besluit te nemen over een per definitie ongewisse toekomst;
- Er worden kansen gemist om tijdelijk in een behoefte te voorzien;
- Wat nu aantrekkelijk lijkt, hoeft dat over een paar jaar niet meer te zijn.

De omslag waaraan je zou moeten werken, is van “permanent bestemmen als regel” naar “tijdelijk bestemmen als het kan”. Met als kansen:

- Beter inspelen op veranderende behoeftes en inzichten;
- Snellere besluitvorming;
- Meer flexibiliteit tegen lagere kosten;
- Duurzaamheid;
- Innovatie.

InnovatieNetwerk gaat gelieerd aan onze domeinen voorbeeldprojecten ontwikkelen waarin Duurzame Tijdelijkheid het uitgangspunt is. De lopende projecten ‘Tijdelijke natuur’ en ‘Tijdelijk Anders Bestemmen’ passen binnen dit thema.

Goed Mooi Nat

Water is (soms) schaars en soms juist niet. Over het algemeen geldt dat we in de wintermaanden veel water hebben, terwijl we dat dan niet zo veel nodig hebben. En omgekeerd hebben we in de zomermaanden juist relatief weinig water, terwijl we dan meer verbruiken. Rond het seizoenspatroon van het aanbod doen zich heftige schommelingen voor.

De onevenwichtigheden tussen vraag en aanbod leiden tot diverse problemen, zoals overstromingen, tekort aan water en verzilting bij de teelt van gewassen, en problemen voor de scheepvaart.

Tot dusverre zien we vooral pogingen van experts om in opdracht van “de samenleving” iets aan het probleem van de onevenwichtigheid te doen. Denk aan een programma als ‘Ruimte voor de Rivieren’.

“Gewone” mensen en bedrijven worden nauwelijks erbij betrokken en versterken soms de onevenwichtigheid. Denk aan het verstenen van veel stads- en dorpstuintjes, waardoor bij flinke regenbuien het water niet in de grond kan wegzakken en het riool overbelast raakt.

De politiek-bestuurlijke setting in de waterwereld helpt niet altijd om het probleem op het juiste schaalniveau aan te pakken.

De hoofdomslagen die gerealiseerd moeten worden, zijn:

- Van “Water als probleem” naar “Water als kans/fun”;
- Van “Vooral topdown aanpakken” naar “Meer bottom-up werken”.

Waarbij natuurlijk wel bewaakt moet worden dat de bottom-up-acties elkaar in de goede richting versterken.

Inmiddels afgesloten projecten als ‘Nieuwe Rivieren’ en ‘Waterhouderij’ sloten naadloos aan bij dit thema. Een lopend project is ‘Waardenrecreatie’.

3.

Projecten

InnovatieNetwerk

2014

De afgelopen periode is kritisch gekeken naar de portefeuille van projecten die lopen binnen InnovatieNetwerk. Dit is om een aantal redenen gebeurd:

- Het aantal lopende projecten in 2013 was groot (ruim 70). We willen ruimte maken voor nieuwe projecten in de nieuwe context.
- De focus op wat we wel en niet doen, wordt aangescherpt: concepten waarvan **vooraf** niet kan worden beredeneerd waarom het in potentie een *game changer* zou kunnen zijn, vallen af.

Deze exercitie heeft geleid tot het beëindigen van 35 projecten. In de bijlage is per project zo kort mogelijk de kern daarvan weergegeven en de reden voor het stopzetten/afroeden.

Bij de selectie van de 'afvallers' hebben de volgende criteria een rol gespeeld:

- Het project is ver genoeg om door andere partijen te worden overgenomen,
- Er is onvoldoende sprake van een *game changend* karakter,
- Voortzetting biedt onvoldoende perspectief,
- Stopzetting betekent geen onevenredige kapitaalsvernietiging,
- Het behelst nog meer een zoekrichting dan een concreet project.

In onderstaande paragrafen staan, gerangschikt naar de deelgebieden land- en tuinbouw/agribusiness, voeding en natuur/landschap/ruimte, de projecten opgesomd waaraan in 2014 wordt gewerkt.

Grensverleggend innoveren is en blijft een proces van intelligent vooruit struikelen, zodat beoogde einddata als sterk indicatief moeten worden gezien. Na de tabel zijn kernachtig de doelstellingen van de projecten weergegeven, inclusief de betrokken partners.

Met name in de eerste twee deelgebieden is er een koppeling met de agenda's van de Topsectoren Agri & Food en Tuinbouw & Uitgangsmaterialen. Deze agenda's bevatten onderstaande thema's, waarnaar in de tabellen met projecten wordt gerefereerd.

Agri & Food:

1. Valorisatie zijstromen, grondstoffen en mest
2. Resource efficiency
3. Duurzaamheid importstromen
4. Duurzame veehouderij
5. Markt- en keteninnovaties
6. Gezondheid
7. Producttechnologie
8. Voedselveiligheid
9. Duurzame maaktechnologie
10. Consument
11. Internationaal

Tuinbouw & Uitgangsmaterialen

1. Meer met minder
2. Voedselveiligheid en -zekerheid
3. Gezondheid en welbevinden
4. Samenwerkende waardeketens

3.1 Land- en Tuinbouw en Agribusiness

In onderstaande tabel zijn de projecten opgenomen die in 2014 doorlopen.

Project	Fase	Beoogde einddatum	Koppeling agenda's topsectoren
Markt voor Mest	Ontwikkeling	Eind 2015	A&F 1
Meat Your Own	Realisatie	Eind 2014	A&F 4,10
Antibioticavrije ketens	Realisatie	Eind 2014	A&F 4
Courage			
Koeientuin	Realisatie	Eind 2015	A&F 4
Auto Border Collie	Ontwikkeling	Eind 2015	
Biobankier	Realisatie	Eind 2014	A&F 4
Facekoe	Ontwikkeling	Eind 2015	A&F 10
Nieuw partnership veehouder- dierenarts	Ontwikkeling	Eind 2015	A&F 4
Kiemkracht			
LupiCarp			
Ontwikkeling	Medio 2014	A&F 6,7	
Green Fertilizer	Ontwikkeling	Eind 2014	A&F 2
Smartbot	Ontwikkeling	Eind 2014	A&F 2
Lupicoop/verticale ketencoöperatie			
Ontwikkeling	Eind 2014	A&F 5	
SIGN			
Polydome	Realisatie	Eind 2014	T&U 1,3
Glas Werkt	Realisatie	Eind 2014	T&U HCA
Versloon	Realisatie	Eind 2014	T&U 3,4

Datagarden	Ontwikkeling	Eind 2014	T&U 1
Nieuwe transparante waardeketens	Ontwikkeling	Eind 2014	T&U 4
Groen op scholen	Ontwikkeling	Eind 2014	T&U 3,4
Noordzeeverij			
Ekovation	Ontwikkeling	Eind 2014	A&F 9

Algemeen

Markt voor mest

De transformatie van mest van een afvalstroom naar een waardevolle grondstof door het activeren en organiseren van de vraag uit de markt (bijvoorbeeld vanuit de energie- of chemiesector).

Partners: Vlaams Centrum voor Mestverwerking, ForFarmers, Agrifirm, FrieslandCampina, Stadsregio Eindhoven, LTO Noord, Ekwadraat, Tebodin.

Meat Your Own

De transitie van de huidige kostprijsgedreven voedselketen naar waardegedreven ketens, met een eerlijke prijs voor de producent. Het verbinden van producenten en consumenten in korte, transparante ketens is daarbij een belangrijke strategie.

Partners: Kokreuteur, Enbiun, C2B, Heydehoeve, VAIR, KoKalf, Pure Graze (en nog 20 andere aangesloten initiatieven).

Antibioticavrije ketens

Het streven naar veehouderijpraktijken zonder gebruik van antibiotica in de varkens- en pluimveehouderij. Het project in de varkenshouderij loopt in beginsel af in 2013. Er moet worden gezien of systeemproblemen resterend zijn. Pluimvee, dat later gestart is, loopt door.

Partners: 2Sisters Storteboom, Aviagen EPI, Ministerie van EZ.

Courage (alliantie melkveehouderij)

Koeientuin

Revolutionair nieuw diervriendelijk huisvestingssysteem: koeien lopen los tussen bomen en planten op een vloer die zo comfortabel is als een weiland en waar, dankzij de gescheiden afvoer van mest en urine, de ammoniakemissie minimaal is.

Partners: ID Agro, BETEBE, Pape Creavorm, veehouders Bomers, Kuks, Tamminga.

Auto Border Collie

Koeien weiden zonder afrastering. Koeien naar de stal halen zonder hond.

Partners: WUR-LR, Fontys Hogeschool, TU Eindhoven, denktank van melkveeouders. Relaties met wetenschap en bedrijfsleven worden gelegd in VS en Canada.

Biobankier

Een nieuwe toekomst voor agrarisch natuurbeheer: van overheidssturing naar ketensturing.

Partners: Beoogd: bedrijven in de agrofoodketen en retail.

Facekoe

Unieke verbinding burger-boer: een echt melkveebedrijf met echte koeien als object voor een online game. Digitale praktijkopleiding tot superboer.

Partners: Gamious, MAD Multimedia, veehouders Den Besten en Spaans.

Nieuw partnership Veehouder-dierenarts

Omkering van het huidige verdienmodel ter verbetering van diergezondheid en dierenwelzijn. De omzet van de dierenarts stijgt naarmate er minder gezondheidsproblemen zijn.

Partners: KNMvD, Faculteit Diergeneeskunde, DAP's De Overlaet, De Oosthof en Stad tot Wad en enkele melkveehouders.

Kiemkracht (alliantie akkerbouw)

De alliantie met Kiemkracht liep af in oktober 2013. De akkerbouwsector heeft aangegeven veel belang te hechten aan de rol van Kiemkracht. Mocht er een nieuwe collectieve heffing komen (vermoedelijk in 2015), dan heeft de sector de intentie een deel van deze middelen te reserveren voor Kiemkracht. Tegen deze achtergrond zijn HPA en InnovatieNetwerk bereid om voor 2014 voor een financiële overbrugging te zorgen. Voor Kiemkracht zal een nieuwe directeur worden aangetrokken, die ook een nieuwe agenda zal opstellen. Een aantal projecten zal doorlopen vanwege het veelbelovende karakter.

LupiCarp

Vestigen van EFSA erkende healthclaim van cholesterolverlaging met lupine-eiwitten. Het is uniek als MKB een EFSA artikel 13.2 of 14.1 health claim indient. Dit is normaal voorbehouden aan grote bedrijven.

Partners: Universiteit Milaan, Academisch Ziekenhuis Milaan, Academisch Ziekenhuis Helsinki, Natural Crunch Spanje, Dominae Trading Italië, SIRAfood Duitsland, Rijksuniversiteit Groningen, Meatless, Vegetarische Slager.

Green Fertilizer

Op kleinschalige wijze met hernieuwbare energie, emissieloze kunstmest en transportbrandstof maken uit lucht (omgekeerde brandstofcellen die NH₃ produceren).

Partners: Cosun, LTO-Noord, Tolsma, TU-Delft, HanzeHogeschool.

Smartbot

Kleinschalige autonome landbouwmechanisatie met menselijke en natuurlijke maat die landschap, natuur en bodem spaart.

Partners: Grimme, Amazone, Strautmann, Tyker Technologies, Axum engineering, DLV plant, WUR, Hochschule Osnabruck, Deutsche Forschungsinstitut Künstliche Intelligenz.

LupiCoop/verticale ketencoöperatie

Ontwikkelen van verticale ketencoöperatie die marges in keten eerlijk verdeelt terwijl partijen in de keten ongelijke machtsverhouding hebben.

Partners: Boschberaad, Nederlandse Akkerbouw Vakbond, Buitengewone varkens, Gosschalk slachterij.

13

SIGN (alliantie glastuinbouw)

Het programma van SIGN bevat meerdere elementen die zijn aan te merken als thema, maar die nog niet zijn vertaald in concrete projecten/concepten: ‘Tuinbouw als één bedrijf’, ‘Vernieuwende businessmodellen’ en ‘Tuinbouw in verbinding’. Het streven blijft erop gericht om binnen deze thema’s concrete projecten te ontwikkelen.

Polydome

Het combineren van groenten, fruit, insecten, vissen, paddenstoelen en kippen in een biodiverse omgeving. Het concept is veel duurzamer dan de gangbare productiemethoden omdat het circulaire kringlopen betreft, met een fors lagere ziektedruk in vergelijking tot monoculturen.

Partners: Metabolic Lab, Frank van Kleef, Boerengoed, Volksskas de Lier.

Glas werkt

Het gamificeren van werkprocessen om het arbeidsproces in de tuinbouw leuker en interessanter te maken. Het gaat om gaming geïntegreerd in de reguliere arbeidsprocessen, zoals order picking, veilingklaar maken, et cetera.

Partners: Coena, Ranj, Panta BV, 15 telers.

Versloot (nieuwe naam: Groenten van de zaak)

Het ontwikkelen van arbeidsvoorwaarden waardoor werkgevers hun medewerkers aanzetten om lokaal geteeld duurzaam voedsel te consumeren (vergelijkbaar met fiets van de zaak).

Partners: Coena, Frank van Kleef, Gerard Koolen tomatenkwekerij Viva Veggies, Boeregoed, Volksskas.

Datagarden

Het benutten van overtollige warmte van datacentra door er kassen aan te koppelen.

Partners: EVOSwitch ICT, Parthenon Datacentres, Gemeente Amsterdam.

Nieuwe transparante waardeketens

Aan de hand van inhoudsstoffen zoals enzymen uit tomaten en bloembollen onderzoekt SIGN hoe een keten kan worden opgezet waarin elke partij waarde toevoegt.

Partners: Lans Tomaten, KAVB (bloembollenbranche), Kenniscentrum Papier en Karton.

Groen op scholen

Iedereen weet langzamerhand dat planten goed zijn om te ontstressen en daarmee leerprocessen bevorderen. Toch blijkt er nauwelijks groen te vinden op scholen. De gamechanger hierbij is de organisatie en financieringswijze voor groen op scholen.

Partners: VHG, Ambius, Waterdrinker, Nieuwkoop De Kwakel, GGD, Flora Holland, European Interior Landscaping Organisation.

Noordzeevisserij

De door EZ beschikbaar gestelde personele capaciteit wordt beëindigd op het moment van de pensionering van Jelle Landstra. Dit is uiterlijk 1 juli 2014. De nadruk zal de komende tijd daarom liggen bij het afronden van lopende projecten, waarbij met name Ekovation van belang wordt geacht. Met EZ zal overlegd worden of voortzetting van belang wordt geacht, en of men daarvoor dan geschikte personele capaciteit ter beschikking wil stellen.

Ekovation

Het ontwikkelen van een modulair multipurpose zeegaand platform, waarmee de visser de vis op een duurzamer wijze kan vangen, met meer toegevoegde waarde (consumentgereed) kan afzetten, en zijn unieke zeemanschap en zeekennis ook tot waarde kan brengen in andere maritieme activiteiten. Niet alleen een nieuw schip dus, maar ook een nieuw verdienmodel.

Partners: Ekofish Group, Vripack Naval Architects, maritiem adviesburo Koers & Vaart, Syntens, Strategem, Ontwikkelingsmaatschappij Flevoland.

3.2 Voeding

Project	Fase	Beoogde einddatum	Koppeling agenda's topsectoren
Duurzaamheid zonder logo's	Ontwikkeling	Eind 2015	A&F 1,10; T&U 1
Voeding en diabetes	Ontwikkeling	Eind 2015	A&F 6; T&U 3
Nieuw Vers realisatie	Ontwikkeling/ Eind 2014	A&F 5; T&U 4	
Cleantech Playground	Realisatie	Medio 2015	A&F 1,2; T&U 1
Kids doen Mijn eetexperiment	Realisatie	Medio 2014	A&F 6; T&U 3
Babyvoedselprogramma	Ontwikkeling	Eind 2014	A&F 6,10; T&U 3

Duurzaamheid zonder logo's

Bestaande keurmerken en logo's zijn per definitie star. Kan verduurzaming worden gestimuleerd door voedselketens radicaal transparant te maken?

Partners: Mark Soetman (Zin, Zout & Soet), Deli XL, Streekselecties, Vitam catering.

Voeding en diabetes

Kunnen we besparen op kosten voor medicijnen door een aanpak te ontwikkelen die diabetespatiënten helpt om blijvend gezonder te eten?

Partners: Stichting Voeding Leeft.

Nieuw Vers

Het versneld introduceren van bijzondere, innovatieve en duurzame producten in het retailkanaal, zodat innovaties gestimuleerd worden.

Partners: Stichting Foodlog, LLTB, LTO-Noord, Urgenda, VersUnie.

Cleantech Playground

Het sluiten van nutriëntenkringlopen in de stad door voedselproductie en afvalwaterzuivering te combineren.

Partners: Metabolic, De Ceuvel, SchoonSchip.

Kids doen Mijn Eetexperiment

Gezonder eten bij kinderen stimuleren door ze in de klas een week lang concrete ervaringen te laten opdoen met het eten van groenten en fruit, en het drinken van water, en hier ouders actief bij te betrekken.

Partners: Stichting Voeding Leeft, Steunpunt Smaaklessen.

Babyvoedselprogramma

Kinderen in een vroeg stadium kennis laten maken met echte smaken, en het moment van kinderen krijgen aangrijpen om commitment voor gezond eten ook bij ouders en de omgeving te vergroten.

Partners: Amped, Bebee.

3.3

Natuur, landschap en ruimte

Project	Fase	Beoogde einddatum
Groen, beter, best	Ontwikkeling/realisatie	Eind 2015
Knooperven	Realisatie	Medio 2014
Natuurlijk Samen	Ontwikkeling	Eind 2014
Nieuwe Marken	Realisatie	Eind 2014
Tijdelijke Natuur	Realisatie	Medio 2014
Tijdelijk Anders Bestemmen	Ontwikkeling/realisatie	Eind 2015
Windmolens in bossen	Ontwikkeling/realisatie	Eind 2015
STIRR		
Waardenrecreatie	Ontwikkeling	Medio 2015
Greennest	Ontwikkeling	Eind 2014
Leisure Investments	Realisatie	Medio 2014

Groen, beter, best

Het afremmen van oplopende zorgkosten door partijen uit de sector 'zorg en gezondheid' te laten investeren in natuur ten behoeve van het gezond houden en genezen van cliënten/patiënten. Dit vergt een nieuwe verdeling van investeringen en opbrengsten.

Partners: Jongeren Groen Beter Best (voorheen Panorama Natuur, Gyrinus Advies, Augie Vissers Advies, Natuureigenaren (Staatsbosbeheer, De12Landschappen, Natuurmonumenten, Federatie Particulier Grondbezit, et cetera), Zorgverzekeraars, GGD Nederland, Fonds Psychische Gezondheid, Diabetesvereniging, App-bouwers, Postcode Loterij.

Knooperven

Transformatie van voormalige agrarische erven naar een erf met maatschappelijke meerwaarde om bijvoorbeeld te wonen. Het versterken en duurzaam onderhouden van het landschap door burgers zelf, de vergroting van de toegankelijkheid van het landelijk gebied en het versterken van de agrarische structuur.

Partners: Karen de Groot + Ruut van Paridon (zelfstandige landschapsarchitecten), Provincie Overijssel, Gemeente Tubbergen, Architect Ziegler Landschap Overijssel, Ministerie van EZ, Boeren.

Natuurlijk Samen

Via een digitaal platform (portal) wordt een nieuwe vorm van verbinding tot stand gebracht tussen alle belanghebbenden rondom natuur en landschap. Dit vergt een omslag in de natuursector van aanbodgerichte, verkokerde eenwegcommunicatie (zenden) naar vraaggericht, interactief communiceren met burgers en bedrijven.

Partners: Natuureigenaren (Staatsbosbeheer, De12Landschappen, Natuurmonumenten, Federatie Particulier Grondbezit, et cetera), Open Data organisaties, Data Verzamelende Organisaties, App-bouwers, Crowd Funding-aanbieders.

Nieuwe Markten

De kwaliteit en toegankelijkheid van natuur en landschap verhogen en tegelijkertijd tegemoetkomen aan de vraag naar betaalbaar buiten wonen. Door het bouwen van kleine aantallen woningen in lage dichtheden, komen financiën beschikbaar voor de ontwikkeling van nieuwe, toegankelijke en streekeigen natuurgebieden.

Partners: Bureau Stroming, Stichting Ark, Gemeente Smalingerland, Urbannerdam, NESK, Statement, Gemeente Smalingerland.

Tijdelijke Natuur

Natuur die voor een beperkt aantal jaren ontwikkeld wordt op gronden die wachten op realisatie van bestemmingen zoals bedrijvigheid of wonen, biedt permanente winst voor mens én natuur.

Partners: Bureau Stroming, Stichting Ark, Universiteit Maastricht, Instituut voor Infrastructuur, Milieu en Innovatie (Brussel), Gemeente Almelo, Ministeries van EZ en I&M, Groningen Seaports - Havenschap Delfzijl/Eemshaven, Haven Amsterdam, Roelofs Planontwikkeling, De12Landschappen, Cascade - vereniging voor zand- en grindwinning, Vlinderstichting.

Tijdelijk Anders Bestemmen

Als ervan uitgegaan wordt dat de toekomst onvoorspelbaar is, moet (ook) de ruimte flexibel ingericht worden. De omkering in het concept 'Tijdelijk Anders Bestemmen' is dat de onzekerheid tot zekerheid gemaakt wordt: je gaat voor bepaalde tijd bouwen; voor de tijd die je denkt te kunnen overzien. Dat geldt voor huizen, maar ook voor bedrijventerreinen en mogelijk infrastructuur.

Partners: RWS Waterdienst, Curnet, Dura Vermeer, Deltares.

Windmolens in bossen

Natuureigenaren produceren donkergroene stroom via de exploitatie van windmolens in bosgebieden. Voor de financiering van beheer en de aanleg van natuur.

Partners: Staatsbosbeheer, Provincie Gelderland, WING Advies, Veluwe gemeenten, Stichting Klimaatlandschap Nederland, Liander, Duurzame Energieproducenten (bijvoorbeeld Greenchoice).

STIRR (Recreatie)

17

Waardenrecreatie

Verbinding tussen waterveiligheid, natuurbeheer en recreatief ondernemen in de uiterwaarden (iets waar RWS nu niet aan wil).

Partners: Recreatie Midden-Nederland, EZ, RECRON, STIRR, Stroming.

Greennest (i.s.m. SIGN)

Een nieuw soort hotels waarin voor de tuinbouw een verdienmodel wordt gerealiseerd voor de promotie van snijbloemen en potplanten, en waarin voor de gastvrijheidssector 'kwaliteit' gedefinieerd wordt in termen van echte beleving in plaats van de aan- of afwezigheid van voorzieningen. Pilot te realiseren op de Zuidas, die fungeert als laboratorium voor verdere ontwikkeling. Vandaaruit wordt een keten uitgerold.

Partners: Van Zantvoort, WTCH, gemeente Amsterdam.

Leisure Investments

Coöperatieve investeringsmaatschappij die innovatieve toeristische ondernemers ondersteunt met kennis en kapitaal.

Partners: Molecaten, RGV, HISWA, RECRON.

4.

Organisatieontwik- keling: samen werken, ervaringen delen en leren

De voortdurende onzekerheid over de toekomstige setting van InnovatieNetwerk belemmert een voortvarende organisatieontwikkeling, omdat de wijze van inbedding ook gevolgen kan/moet hebben voor de wijze van functioneren van de organisatie. Ook de wijze waarop externe reflectie wordt georganiseerd (voorheen in Innovatiekringen) wordt mede bepaald door de setting waarbinnen de organisatie opereert.

De missie van InnovatieNetwerk blijft, ook in een nieuwe setting, “het ontwikkelen en in de praktijk (doen) brengen van grensverleggende vernieuwingen”. Dit blijft dan ook de centrale invalshoek van gezamenlijk leren en ontwikkelen.

4.1

Organisatieontwikkeling door reflectie op ons werk

Reflectie op ons werk treedt op diverse niveaus binnen onze organisatie op. Ten eerste op bestuursniveau, waar het bestuur besluiten op hoofdlijnen neemt over thema's, zoekrichtingen en soms projecten. Ook de besturen van de allianties spelen hierin een belangrijke rol. Op stafniveau adviseren we elkaar over de nadere invulling van nieuwe zoekrichtingen en projecten. En als laatste dienen ook de gesprekken tussen directeur en stafleden dit doel.

Op stafniveau is voor reflectie en advies het elkaar informeren een voorwaarde. De 'Keek op de Week', de themastaven, maandagochtendbesprekingen en een intranetsite zijn hierbij belangrijke hulpmid-

delen. De sectoroverschrijdende samenwerking binnen de staf is en wordt versterkt. Niet alleen omdat we elkaar wat te leren hebben, maar evenzeer omdat spannende innovaties veelal tot stand komen op het scheidsvlak van sectoren/domeinen.

In het verleden lieten we incidenteel wetenschappers op het gebied van innovatie en duurzame ontwikkeling en/of leerprofessionals meekijken en meelopen in onze projecten, met name om te reflecteren op en te adviseren over de specifieke aanpak op conceptniveau. Op dit moment wordt bekeken of, en zo ja hoe, we kennis over innovatie en innovatiemanagement op een andere manier voor en in ons werk kunnen integreren.

In de afgelopen jaren hebben we relatief veel gepubliceerd over onze aanpak van projecten, vooral ook om andere organisaties daarvan te laten leren. Ook verscherpten dergelijke publicaties ons eigen inzicht in de wijze van aanpak. Voor 2014 zijn er geen nieuwe plannen om dergelijke procesbeschrijvingen te publiceren. Wel komen deze elementen aan bod in lezingen die door leden van de staf worden verzorgd.

4.2 Monitoring: verantwoording

4.2.1 Jaarlijkse terugblik en plannen nieuwe jaar

Het Werkprogramma is een belangrijk jaarlijks moment om verantwoording af te leggen over wat we als organisaties doen en van plan zijn. Het is ook een ijkmoment voor nadere prioritering, in nauw overleg met het bestuur. Het bestuur stelt het Werkprogramma vast.

4.2.2 Verantwoording hele looptijd programma

Mede in het kader van het topsectorenbeleid is het van belang een goed inzicht te hebben in de bijdragen van andere partijen in projecten. In het algemeen wordt de zeer risicovolle startfase volledig gefinancierd door InnovatieNetwerk. Hoe dichterbij een project komt bij introductie in de praktijk, hoe meer andere partijen, waaronder het bedrijfsleven, (mee) gaan financieren. Op 1 januari 2014 zullen we voor nieuwe projecten structureel de inzet van andere partijen (in cash en in kind) bij gaan houden. Tevens zullen we deze data met terugwerkende kracht verzamelen voor een beperkt aantal reeds langer lopende projecten. Zodat we anderen, indien nodig, ook reeds op de korte termijn een beeld kunnen geven wat de bijdragen van diverse

partijen in het ontwikkelingsproces is geweest en hoe deze bijdragen gekoppeld zijn aan de verschillende fases in het ontwikkelingsproces van een innovatie.

5.

Communicatie

De belangrijkste communicatie-instrumenten zijn de website, nieuwsbrieven, twitter en de media. De centrale doelstelling van het communicatiebeleid was en blijft dat communicatie primair bij moet dragen aan de ontwikkeling en vooral realisatie van projecten en doorbraken in de praktijk. Om dit doel te bereiken, is het van groot belang dat niet alleen op abstract niveau over ingewikkelde materie wordt gecommuniceerd, maar dat de activiteiten van InnovatieNetwerk toegankelijk worden gemaakt voor een breder publiek, en als motiverend en stimulerend worden ervaren. De communicatieaanpak heeft geleid tot aanzienlijke media-aandacht voor ons werk en tot positieve beelden in eerder uitgevoerde imago-onderzoeken. We zullen dan ook de basisfilosofie handhaven. Daarbij past ook een zekere terughoudendheid in het uitbrengen van *hard copy*-rapporten. Rapporten worden vaker alleen digitaal beschikbaar gesteld, waarbij er wel een korte, wervende samenvatting kan worden gedrukt.

Beoogd werd in 2013 te investeren in het vormgeven aan het nieuwe profiel van InnovatieNetwerk, gekoppeld aan de Topsectoren. Als gevolg van de voortdurende discussies binnen het Ministerie van EZ over de toekomstige positionering, zijn deze activiteiten vooralsnog opgeschort. Op basis van een reeds eerder opgesteld extern advies, zal de communicatie via de website in beperkte mate worden gemoderniseerd.

6.

Financiën

Vooralsnog wordt ervan uitgegaan dat de budgettaire ruimte in 2014 gelijk is aan die in 2013. Vanuit het Ministerie van EZ is daar nog geen duidelijkheid over verkregen.

Onderstaand de begroting voor zowel de organisatie als het programma.

	Budget (x € 1.000)	
Ambtelijk personeel		961
Overig Personeel		5
Materieel:		
Personeelsgerelateerd	280	
Kantoor	110	
Overig	11	
Werkplekondersteuning	27	
Totaal materieel		428
Totaal		1.394

Programmakosten

Innovatie betekent voortdurend bijsturen en omgaan met mee- en tegenvallers. Dat is ook een kracht van de wijze van werken van InnovatieNetwerk. Dit laat geen gedetailleerde budgettoewijzing per project toe.

De budgetverdeling is langs de volgende lijnen tot stand gekomen:

- Aangegane verplichtingen in het kader van de allianties SIGN, Courage, STIRR. Onze inzet wordt structureel aangevuld met private bijdragen van vergelijkbare omvang (met uitzondering van STIRR).
- Een enigszins verhoogd budget (ten opzichte van voorgaande jaren) voor Kiemkracht in verband met overbrugging 2014.
- Voor stafmedewerkers: een werkbudget van € 300.000 p.p.

- Een budget voor cross-sectorale en domeinoverstijgende projecten, dat – wanneer goed onderbouwd – ook benut kan worden als voor domeingerichte activiteiten extra middelen nodig zijn.
- Organisatieontwikkeling, communicatie en overig: op basis van ervaringen van de afgelopen jaren.

Omschrijving	Budget (x € 1.000)
Land- en tuinbouw en agribusiness algemeen (1 fte)	300
SIGN	185
Courage	230
Kiemkracht	200
Visserij	80
Totaal	995
Natuur, landschap en ruimte (2 fte)	600
STIRR	200
Totaal	800
Voeding (1 fte)	300
Vrij Programmabudget (focus op cross-sectoraal)	955
Organisatieontwikkeling	30
Communicatie	300
Domeinoverstijgende activiteiten	20
Totaal	3.400

Bijlage I: In 2013 afgesloten projecten

Land- en tuinbouw en agribusiness

Algemeen

Ecoferm

Het tot waarde brengen van reststromen van de intensieve veehouderij (mest, warmte, CO₂) via de kweek van algen en kroos, die binnen of buiten het bedrijf worden afgezet.

- Reden: Concept zit in realisatiefase. Betrokkenheid kan worden afgerond.

Nutrihof

Het sluiten van kringlopen (mineralen, organisch materiaal, water) door het koppelen van de verschillende teelten, namelijk tilapia, basilicum, eendenkroos en mestwormen, binnen één bedrijf.

- Reden: Ontwerp is uitgewerkt. Partijen kunnen het nu zelf oppakken. Is gerelateerd aan Ecoferm.

Varkenshof

Revolutionair stalsysteem waarin milieu, dierenwelzijn en inpassing in de omgeving centraal staan.

- Reden: Ondernemer pakt het nu zelf verder op. Rol was al relatief bescheiden.

Courage (melkveehouderij)

Grassa

Grasverwaarding zonder koe. Duurzaam eiwit als vervanger van sojaschroot, duurzame vezel en biobased chemicals uit gras.

- Reden: Consortium van bedrijven pakt dit zelf verder op. Nu beperkt tot adviesrol.

Fotonenboer

Opslag van zonne-energie op weg naar een elektra-autarkisch melkveebedrijf → De melkveehouderij als duurzame energie decentrale → Melk zonder carbonfootprint.

- Reden: Wordt verder gecontinueerd als leerbedrijf voor FrieslandCampina. Mogelijk doorstart op punt klimaatneutraal.

Kiemkracht (akkerbouw)

Lupinevarken

Ontwikkelen van eerlijke lupineketen om lupineteelt in NL op groot-schalige wijze te introduceren (ambitie 10.000 ha).

- Reden: Aandacht wordt gericht op verticale ketencoöperatie. Ondernemer gaat verder met lupinevarken.

Lupinsilver

Ontwikkelen van gezonde lupinevoeding voor de ouder wordende mens in de intramurale zorg op basis van regionaal geteelde lupinegrondstoffen.

- Reden: Wordt afgerond eind 2013.

Lupine Veenkoloniën

Ontwikkelen en verspreiden van lupineteeltkennis bij telers en verwerkers.

- Reden: Wordt na 2013 verder opgepakt door Veenkoloniën zelf.

Nieuwe Oude Gewassen

Bouwplan in NL bestaat uit beperkt aantal gewassen. Verbreding van keuze leidt tot verbreding van keuze voor consument en verhoging van biodiversiteit.

- Reden: Geen perspectiefvolle resultaten.

Akkervarken

Volvelds varken als onderdeel van de gewasrotatie in akkerbouw.

- Reden: Wordt mogelijk onderdeel verticale ketencoöperatie.

Hoeksch Goud

Introductie van hoogwaardige consumentenproducten met een regionaal geïnspireerd merk: een merkaardappel in het aardappelschap.

- Reden: Geen *game changer*. Wordt verder opgepakt door ondernemers

Slowfarm

Nieuwe kennis en technologie voor traditionele, ambachtelijke, kleinschalige productie op het boerenbedrijf van lekkere consumentenproducten en leisure services waardoor het behoud van bodem, biodiversiteit, (agro)cultural heritage en socio-economische structuur in landelijk gebied gewaarborgd blijft.

- Reden: *Game changend* karakter onvoldoende scherp.

Waterhouderij

Geen druppel zoet water gaat verloren, watercascadering en buffering in peilgebieden in multi stakeholder context en interactie.

- Reden: Aantal pilots gerealiseerd. Moet verder opgepakt worden door partijen.

Biochar

Klimaatreddende bodem: CO₂-opslag in de bouwvoor met bodemverbeterende eigenschappen.

- Reden: Toepassing Biochar in de bodem voornamelijk te risicovol (zware metalen en organische microverontreinigingen), met te weinig aantoonbare voordelen voor klimaat en bodem.

SIGN (glastuinbouw)

Kasconcept op niveau

Het optillen van de kas in combinatie met migrantenhuisvesting; de ruimte onder de kas kan dienen als waterberging, parkeren (i.v.m. norm migranten), inpakruimte, et cetera.

- Reden: Beperkt *game changend*. Tuinders gaan hier nu niet in investeren. Het gedachtegoed is wel in te brengen in ontwikkelingen in Amsterdam waar InnovatieNetwerk een intentieovereenkomst heeft gesloten met de gemeente om concepten te realiseren.

Rotterdamse stadskas

Promotie voor de tuinbouw in hartje Rotterdam door gelieerde partijen: horeca, evenementenbureau en woninginrichter met bloemistenachtergrond. Thema: groen verbindt.

- Reden: Plan ligt er. In de zomer van 2014 moeten het definitieve ontwerp en de vergunningsaanvraag gaan lopen. Dit project lijkt door te gaan, de financiering is nog een belangrijk aandachtspunt. Geen verdere bemoeienis meer nodig in 2014.

Noordzeevisserij

Neusje van de zalm

In plaats van de vis “blind op de kade te gooien” (en dan te klagen over de prijs), nemen de vissers verantwoordelijkheid voor de keten, creëren daarin meer toegevoegde waarde door de visserij te organiseren op basis van de consumentenwensen, en plukken daar (mede) de vruchten van.

- Reden: Voldoende op gang gebracht. Ondernemers/ketens pakken het nu zelf op, onder andere via Ekofish.

Naar nieuwe energie

Vermindering van het verbruik van fossiele energie met 90% door o.a. nieuwe visserijmethoden en efficiëntere energiehuishouding aan boord. Overschakeling op brandstoffen met lage emissie (LNG).

- Reden: LNG op de kaart gezet. Activiteiten verder gekoppeld aan Ekovation.

Biomariën Innovatienetwerk

De veelheid aan subsidiegedreven innovatie-initiatieven samenbrengen in een professioneel, zelffinancierend, nationaal, privaat visserij-innovatienetwerk, dat ook een professionele counterpart is voor de overheid bij de inzet van de EU-subsidieregelingen. Aansturing door visserijondernemers, los van de politieke belangenbehartiging, met als volgende stap aansluiting bij partners in de afzetketen.

- Reden: Discussies en ideeën aangewakkerd in 2012 en 2013. Moeten partijen nu zelf op gaan pakken.

Voeding

Waardenpas

Consumenten kunnen met behulp van een app op de smartphone nagaan of een bepaald product voldoet aan hun eigen waardenprofiel.

- Reden: Voortgezet door Questionmark, met een bijdrage van € 7,5 miljoen uit de Postcode Loterij.

Lunchen op school

Het veranderen van de eetcultuur op basisscholen door kinderen een volwaardige lunch aan te bieden.

- Reden: Pilots zijn uitgevoerd, maar probleem bij uitrol zit in financieringsstructuur van tussenschoolse opvang.

Kenniskeuken

Het veiligstellen van de maaltijdvoorziening op LZK-scholen door deze scholen te laten uitgroeien tot praktijk- en expertisecentra op het gebied van voeding voor chronisch zieke kinderen.

- Reden: Geen *game changend* concept.

Oerdis

Het tegengaan van westerse welvaartsziekten door weer te gaan eten zoals onze verre voorouders, de jagers-verzamelaars.

- Reden: Inmiddels voldoende belegd bij andere partijen.

Streekstations

Een plek creëren langs de snelweg die een poort vormt naar het naastliggende platteland en waar de producten uit het gebied verkrijgbaar zijn.

- Reden: Partijen hebben verantwoordelijkheid genomen voor de realisatie van het eerste Streekstation langs A27 bij Houten.

Sportfruit

Jonge sporters in aanraking laten komen met fruit door op het sportpark zelf fruitbomen en -struiken te planten, en deze te laten onderhouden door de sporters en omwonenden.

- Reden: Eerste pilots gerealiseerd. WUR gaat ermee door. Geen *game changend* concept.

Buurboomgaard Zwolle

Het aanleggen van een buurtboomgaard, zodat mensen meer fruit gaan eten en samen verantwoordelijkheid nemen voor het onderhoud en beheer.

- Reden: Geen *game changend* concept.

Academische werkplaats

Het ontwikkelen van een zichzelf bedruipende academie waarin regio's elkaar helpen bij het optimaliseren van hun regionale ontwikkeling, met focus op de relatie Natuur en Gastvrijheidseconomie.

- Reden: Geen *game changend* concept. Past beter bij STIRR.

Biomassa landschap

Natuur als basis voor een biobased economy. Nieuwe financieringsbron voor natuurbeheer en -ontwikkeling.

- Reden: Geen *game changend* concept. Onder financiële druk pakt de natuursector het zelf op.

Multipurpose ondernemerschap

Via een SWOT-analyse en door inspiratie uit andere sectoren, een impuls gegeven aan een meer ondernemende houding in de natuursector. De natuursector onderneemt zelf actie op dit terrein.

- Reden: Geen *game changend* concept.

Naar nieuwe natuurverhalen

Via verschillende aanvliegroutes is gewerkt aan nieuwe verhalen voor natuur in Nederland. Een aantal nieuwe concepten is uit deze zoektocht voortgekomen (onder meer 'windmolens in bossen' en 'natuurlijk samen'). Delen opbrengst verwerkt in nationaal en provinciaal beleid (onder meer de nieuwe natuurvisie van EZ).

- Reden: Geen *game changend* concept. Meer proces gericht op verandering in denken en handelen.

Parelketting Natuur

Geen concept maar een verkennende activiteit rond de fascinerende vraag of het combineren van concepten meer oplevert dan de som der delen. Lijkt zo te zijn, maar is geen nieuw concept.

- Reden: Geen *game changend* concept.

Wilgen en kippen

Onderdeel Biomassa uit Landschap: Groen Goud. Door wilgenplantages aan te planten, hebben biologische kippenhouders een beter dierenwelzijn kunnen realiseren en houtige biomassa geproduceerd.

- Reden: Succesvolle pilots in 2013. Sector kan er zelf mee verder.
Geen *game changend* concept

Malegenootschappen

Burgers en bedrijven worden mede-eigenaar en medebeslisser bij het inrichten en beheren van bestaande en nieuwe natuur.

- Reden: Vooralsnog kunnen op dit moment geen partners gevonden worden die hierin willen stappen.

Innovatief aanbesteden

Publieke doelstelling rond bijvoorbeeld natuur en landschap realiseren via privaat initiatief: sneller, beter, goedkoper. Zoals bij de A2 Maastricht is gedaan.

- Reden: Denkrichting blijft interessant. Blijkt (nu) geen belangstelling voor te bestaan in regio's. Dus stoppen.

Topsector

Gaat vooral over de vraag hoe je als toeristische sector aansluiting kunt vinden bij de Topsectoren en het daarvoor bedachte beleid.

Conclusie: daarvoor moet je een Innovatie Agenda maken, als ware je zelf een topsector.

- Reden: Geen *game changend* concept. Is opgepakt door de sector.

